

Catòlic, carlí i catalanista

Josep Berga i Boix, antirevolucionari i tradicionalista

L'any 1870, Josep Berga i Boix va pintar un retrat del pretendent carlí Carles VII. Aquest oli sobre tela va ser exposat públicament i solemne a Olot durant l'ocupació carlina de la població. En els anys del Sexenni Democràtic (1868-1874), Berga se situà en l'òrbita del carlisme. Les seves posicions antirevolucionàries i tradicionalistes, així com el fet d'haver col·laborat en la premsa carlista gironina, l'obligaren llavors a marxar a França en més d'una ocasió.

JORDI CANAL > TEXT

Resulta impossible entendre les idees polítiques i socials de Josep Berga i Boix sense inserir l'artista en el marc de l'anomenada Escola d'Olot, un moviment que anava molt més enllà de l'àmbit pictòric. En els fonaments d'aquesta escola —amb Berga i els germans Joaquim i Marià Vayreda com a principals representants— hi havia una manera d'entendre el món i unes peculiars vies d'incidència sobre la realitat. La pintura n'era la clau de volta. De manera pràcticament indissociable, l'acompanyaven la literatura i els certàmens literaris, a banda d'altres manifestacions propagandístiques i culturals. No es poden oblidar ni els tallers d'imatgeria religiosa ni la participació, des de la fi de la dècada dels vuitanta, en el moviment catalanista.

Catolicisme i tradició

En conjunt, el projecte de l'Escola d'Olot intentava contrarestar, en l'àmbit de l'ima-

ginari quan ja no era possible —o era, com a mínim, difícil— fer-ho en la realitat, les contínues i fulgurants transformacions que enderrocaven un vell món idealitzat. L'òptica era clarament catòlica i tradicionalista, la qual cosa no significa que les formes emprades no poguessin ser modernes. Es tractava, en definitiva, de recrear la Muntanya catalana per tal d'erigir-la en model tradicional per a una Catalunya en construcció.

Catolicisme i tradició constituïen dos elements fonamentals en l'ideari d'aquests autors. La tradició es reflectia en l'ús de la barretina, en els aplecs o en les vetllades familiars, contrapunt de les tavernes i diversions mundanes. *Pau en la llar* porta per títol, significativament, una pintura de Berga i Boix de 1871. Altres olis sobre tela de la dècada dels setanta tracten el mateix tema. També el trobem en la conservació de balls antics, com el del Gambeto de Riudaura, immortalitzat en tela i en paper

>> Josep Berga i Boix, (s.t.): Puigsacalm amb paramans (1903). Oli/tela, 38 x 13,5 cm. Col·lecció particular.

Catolicisme i tradició constituïen dos elements fonamentals en l'ideari d'aquests autors

i presentat com el sa oponent dels espectacles taurins: «Mentres a Madrid fan construir reliquiàries per guardar los cabells de la cua d'en Frascuelo, aquí encara es balla lo ball del gambeto!».

El 1881, Josep Berga i Boix va pintar un paisatge d'un dia plujós, amb carrers grisos i embassats i un cel groguenc que es confon amb el fum que surt de les xemeneies de les fàbriques. Es tracta de l'oli sobre tela *Vora d'aigua*. És l'únic paisatge industrial elaborat per un membre de l'Escola d'Olot. Aquelles terres tenien una llarga tradició fabril, però no era el món representable per part dels seus pintors. «Xemeneies com fantasmes a l'horitzó, llançant bocades de fum als espais, fressa eixordadora de la maquinària, remor de les cascates, centenars d'obrers de totes edats que transiten (...): així descrivia Berga, a *Clareta*, el centre fabril de Sant Joan les Fonts. Ni els obrers ni els burgesos sortien gaire ben parats a les planes de la novel·la.

La vida de fàbrica estava «exposada a perills i escàndols, sobretot a tractar per regla general amb majordoms sense consciència, que solen xuclar-se la sang i fins l'honra del pobre treballador».

El treball no havia de ser, però, a parer del pintor i escriptor olotí, necessàriament embrutidor i alienador. I l'amo podia convertir-se, així mateix, en una mena de segon pare per al treballador. Els tallers d'imatgeria religiosa, coneguts popularment com a «sants d'Olot», foren, a partir del darrer quart del segle XIX, una materialització d'aquestes idees. El 1880 entrava en funcionament el primer dels tallers. Era *El Arte Cristiano*, fruit de la societat constituïda per Josep Berga i Boix, que sembla haver estat la persona que l'havia ideat, i per Joaquim Vayreda i Valentí Carrera, que actuaven com a socis capitalistes. Marià Vayreda passà a ser-ne, amb els anys, el gerent i, a poc a poc, Berga se n'anà allunyant. Aquests tallers havien d'afavorir, segons Berga, els treballadors més pobres, i

>> *Josep Berga i Boix, (s.t.): La vall d'Olot (1901). Oli/tela, 60 x 100 cm. Col·lecció particular.*

Resulta impossible entendre les idees polítiques i socials de Josep Berga i Boix sense inserir l'artista en el marc de l'anomenada Escola d'Olot

>> Josep Berga i Boix, (s.t.):
Vora d'aigua (1881).
Oli/tela, 42 x 31 cm.
Col·lecció particular.

Al centre, Pau en la llar (1871).
Oli/tela, 45,8 x 37,5 cm.
Museu d'Art de Girona.

permetrien d'allunyar les idees perniciosos, ja fossin socialistes o anarquistes. Tenia la voluntat d'establir unes relacions paternalistes i de retornar al treballador l'autoria i la satisfacció pel producte. Una indústria que elaborés figures religioses era ben adequada per a aquestes finalitats. L'idealisme de Berga topà aviat, tanmateix, amb els criteris més pragmàtics i productivistes, que, tot salvant la ideologia del projecte, defenien els seus socis. I també amb uns treballadors que no renunciaren ni a protestes ni a vagues: la de les Set Setmanes, de 1916, va ser la de més anomenada. En qualsevol cas, els «sants» foren una de les més clares projeccions en la societat de les premisses ideològiques, estètiques i socials de Josep Berga i Boix i de l'Escola d'Olot.

Catalanisme i carlisme

L'eclosió del catalanisme havia animat un grup d'olotins a crear i a integrar-se en el Centre Catalanista, malgrat que entre ells es podien detectar algunes diferències ideològiques o estratègiques. El pas dels anys anà obrint, tanmateix, esclatxes cada volta més difícils de dissimular. Quan un personatge de fermes idees tradicionalistes com l'avi Berga —no gaire diferent va ser el cas de Marià Vayreda— va adonar-se que a l'interior del catalanisme s'estaven desenvolupant de forma oberta posicions que considerava perilloses, ja fossin el possibilisme de determinats grups catalanistes conservadors o el republicanisme d'altres, començà tot seguit a marcar distàncies. El seu catalanisme pot ser conceptuat com a tradicionalista.

Aquelles terres tenien una llarga tradició fabril, però no era el món representable per part dels seus pintors

RAFAEL BOSCH

Sense renunciar al regionalisme, Berga s'apropà de bell nou al partit carlí. Es va inscriure com a soci al Cercle Tradicionalista d'Olot, fundat el 1889. L'any següent la junta de l'entitat va decidir «colocar en uno de los balcones un rótulo con la inscripción "Círculo Tradicionalista," estando encargado de la dirección y croquis del mismo el reputado artista Don José Berga». A la fi del segle XIX va apropar-se als sectors olotins liderats per Mn. Esteve Ferrer i el periòdic *El Deber*, i va col·laborar a *La Renaixensa*.

Berga va dedicar també una novel·la al carlisme, que no es va publicar: *El Casal del Roure*. Ell mateix feia referència a aquesta obra en un article de 1901: «Deu fer quinze o setze anys que vaig escriure una novel·la de costums muntanyeses, descrivint l'èpo-

ca de la darrera carlinada en la comarca olotina. L'assumpte principal versava sobre un oficial carlí masover d'un ricatxo liberal i la filla d'aquest, i l'amic del cor a qui dec haver-me tret la mania d'escriure en castellà, en Carles Bosch de la Trinxeria, m'hi féu un pròleg i estava empenyat en que la novel·la es publicués. Però causes superiors, entre les quals hi ha la de que cap editor volgué carregar amb lo mort, feren que restés arraconada per sempre».

Josep Berga i Boix fou, tot al llarg de la seva vida, un tradicionalista. El carlisme, juntament amb el catolicisme i el catalanisme, guiaren la seva acció i el seu compromís.

Jordi Canal és professor a l'EHESS de París.

>> **Josep Berga i Boix,**
Sometent a Catalunya o
Sometent en 1808 (1877).
Oli/tela, 47 x 57,5 cm.
Museu d'Art de Girona.

Berga va dedicar també una novel·la de costums muntanyeses al carlisme, que no es va publicar: *El Casal del Roure*